

УДК 657.37(477)

Демиденко С.Л.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку, аналізу і аудиту
Черкаського державного технологічного університету

Демиденко В.В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Черкаського державного технологічного університету

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ БАЛАНСУ ПІДПРИЄМСТВА

METHODOLOGICAL APPROACHES TO THE ANALYSIS OF BALANCE SHEET OF ENTERPRISE

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто методичні підходи до аналізу балансу підприємства та визначено його роль в управлінні підприємством. Доведено, що методика аналізу балансу підприємства різноманітна в послідовності його проведення та за рівнем деталізації. Обґрунтовано значущість впливу низки факторів на формування структури аналізу фінансового стану підприємства та наведено його основні напрями, що дадуть змогу підвищити інформативність та якість аналізу.

Ключові слова: баланс, фінансовий стан, горизонтальний аналіз, вертикальний аналіз, експрес-аналіз.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены методические подходы к анализу баланса предприятия и определена его роль в управлении предприятием. Доказано, что методика анализа баланса предприятия разнообразна в последовательности его проведения и по уровню детализации. Обоснована значимость влияния ряда факторов на формирование структуры анализа финансового состояния предприятия и приведены его основные направления, позволяющие повысить информативность и качество анализа.

Ключевые слова: баланс, финансовое состояние, горизонтальный анализ, вертикальный анализ, экспресс-анализ.

ANNOTATION

The article considers methodological approaches to the analysis of the balance sheet and its role in enterprise management. Proved that the method of analysis of various balance sheet is in the sequence of the meeting and the level of detail. Proved the importance of the impact of various factors on the structure of financial analysis company and its main areas that improve the quality and informative analysis.

Keywords: balance sheet, financial position, horizontal analysis, vertical analysis, rapid analysis.

Постановка проблеми. В умовах постійного загострення конкурентної боротьби для виживання підприємства необхідно реально оцінювати фінансовий стан як свого підприємства, так і наявних потенційних конкурентів. Фінансовий стан підприємства характеризує забезпеченість власними оборотними коштами, оптимальне співвідношення запасів товарно-матеріальних цінностей із потребами виробництва, своєчасне проведення розрахункових операцій, платоспроможність.

Якість аналізу фінансового стану залежить від застосованої методики та достовірності даних фінансової звітності. Приведення форм бухгалтерського обліку та звітності у відповідність із міжнародними стандартами зумовлює внесення суттєвих змін до їх складу та струк-

тури. Своєю чергою, це потребує використання нової методики аналізу фінансового стану підприємства, яка повністю відповідала би потребам фінансового менеджменту.

Найважливішим джерелом інформації про фінансовий стан є баланс підприємства, який відображає його активи, власний капітал та зобов'язання на певний момент часу. Його значення настільки вагоме, що аналіз фінансового стану інколи називають аналізом балансу.

Відсутність єдності методичних підходів до аналізу фінансового стану іноді призводить до необ'єктивної його оцінки, тому дослідження сучасних методичних підходів до аналізу балансу підприємства, які передбачають застосування системи абсолютних і відносних показників, а також фінансових коефіцієнтів, що будуть відображати цілі та інтереси, як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів, є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам методики складання та аналізу фінансової звітності підприємства, зокрема балансу, було присвячено низку наукових праць, зокрема таких відомих науковців, як: Ф.Ф. Бутинець, А.Г. Загородній, Г.І. Кіндрацька, Т.Д. Косова, М.В. Кужельний, А.М. Кузьминський, Л.А. Лахтіонова, Г.М. Мельничук, Є.В. Мних, П.Я. Попович, Г.В. Савицька, Р.С. Сайфулін, В.В. Сопко, М.Г. Чумаченко, А.Д. Шеремет та ін. Проте, враховуючи зміни, що відбуваються у формах фінансової звітності відповідно до МСФЗ, питання обґрунтованого формування напрямів аналізу фінансового стану підприємства потребують додаткових досліджень.

Мета статті полягає у дослідженні наявних методичних підходів до аналізу балансу підприємства та обґрунтуванні логічної послідовності його основних напрямів для підвищення інформативності та якості аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Невід'ємною частиною комплексного економічного аналізу діяльності підприємства є аналіз фінансового стану, без якого неможливе раціональне ведення господарства. Фінансовий стан підприємства – це сукупність економічних показників, які відображають наявність, розмі-

щення та використання фінансових ресурсів. У процесі господарської діяльності підприємства необхідно постійно проводити аналіз фінансового стану, здійснювати обґрунтоване наукове дослідження фінансових відносин і руху фінансових ресурсів для досягнення цілей підприємства.

Основним джерелом для аналізу фінансового стану підприємства є фінансова звітність. Національним положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», що затверджене Наказом від 07.02.2013 № 73, визначаються мета, склад і принципи підготовки фінансової звітності та вимоги до визнання і розкриття її елементів [4].

Центральне місце серед форм фінансової звітності посідає бухгалтерський баланс. Баланс (Звіт про фінансовий стан) – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов'язання і власний капітал [4]. Бухгалтерський баланс будують у вигляді двосторонньої таблиці, яка складається з двох частин – активу і пасиву. В активі балансу відображають дані, які характеризують наявність, розміщення та стан майна, а в пасиві – показники, які характеризують джерела утворення цього майна та його цільове призначення.

Активи – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигід у майбутньому. Зобов'язання – заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Власний капітал – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань [4].

Усі показники балансу підприємства моментні і характеризують його фінансовий стан за активами і зобов'язаннями на певний момент часу, як правило, на кінець останнього дня звітного періоду (місяця, кварталу, року).

Метою складання балансу є надання користувачам повної, правдивої, неупередженої інформації про фінансовий стан підприємства на звітну дату. Баланс дає змогу зробити оцінку найсуттєвіших ознак підприємства. Саму процедуру оцінок прийнято називати читанням балансу. Вміти читати баланс означає знати зміст кожної його статті, спосіб її оцінки, взаємозв'язок з іншими статтями, якісну характеристику.

Вміння читати баланс – важлива професійна характеристика аналітика, яка надає йому можливість складати прогнозні баланси й управляти найважливішими фінансовими параметрами підприємства. До того ж уміння читати фінансові звіти допомагає фінансовому аналітику скласти правильну думку про фінансовий стан і господарську діяльність інших підприємств.

Слід відзначити, що методична послідовність аналізу балансу підприємства має різні варіанти. Переважна кількість науковців про-

понує аналіз фінансового стану розпочинати з його загальної оцінки.

Для загальної оцінки фінансового стану підприємства складають спрощений баланс, в якому об'єднують в окремі групи однорідні статті. До того ж допустимі різні ступені їх деталізації. Під час побудови спрощеного аналітичного балансу зменшується число статей балансу, чим підвищується його наочність і полегшується його аналіз. Під час аналізу балансу підприємства слід використовувати горизонтальний і вертикальний аналіз фінансової звітності.

Під час горизонтального аналізу виявляються абсолютні та відносні зміни величин статей балансу за певний період, дається оцінка цим змінам. Варіантом горизонтального аналізу є трендовий, який базується на розрахунках відносних відхилень показників за низку років від рівня базисного року, для якого всі показники приймаються за 100%. Використовується він переважно в прогнозуванні. Вертикальний (структурний) аналіз використовується для дослідження структури засобів і джерел їх утворення шляхом визначення питомої ваги окремих статей у підсумкових даних та оцінювання цих змін.

Горизонтальний і вертикальний аналіз взаємодоповнюють один одного, на їх основі будується порівняльний аналітичний баланс. Порівняльний аналітичний баланс характеризує як структуру балансу, так і динаміку його статей. Він дає змогу систематизувати попередні розрахунки. Показники порівняльного аналітичного балансу можна розподілити на дві групи: показники структури балансу, показники динаміки балансу [3, с. 173].

На думку науковців А.Д. Шеремета та Р.С. Сайфуліна, оцінка фінансового стану та його зміни за звітний період у порівняльному аналітичному балансі, а також аналіз показників фінансової стійкості є вихідним пунктом аналізу. Заключний етап аналізу фінансового стану – аналіз ліквідності балансу, який оцінює поточну платоспроможність та дає змогу зробити висновки про можливість збереження фінансової рівноваги і платоспроможності підприємства в майбутньому. Порівняльний аналітичний баланс і показники фінансової стійкості відображають сутність фінансового стану. Ліквідність балансу характеризує зовнішні прояви фінансового стану, які зумовлені його сутністю [6, с. 43].

Л.А. Лахтіонова вважає, що для отримання загальної оцінки фінансового стану передусім необхідно порівняти зміни підсумку валюти балансу зі змінами фінансових результатів діяльності підприємства (виручкою від реалізації продукції (робіт і послуг), валовим та чистим прибутком). Випередження темпів росту зазначених показників порівняно з темпами росту валюти балансу свідчить про покращення використання засобів на підприємстві в динаміці, а відставання – про погіршення використання засобів. Після чого для більш повного аналізу валюти балансу слід проаналізувати характер зміни окремих статей

балансу за допомогою горизонтального та вертикального аналізу [3, с. 168–169].

Вирішити завдання аналізу фінансового стану П.Я. Попович пропонує на основі дослідження динаміки абсолютних і відносних показників та виокремлює такі аналітичні блоки:

- структурний аналіз активів і пасивів;
- аналіз фінансової стійкості;
- аналіз платоспроможності (ліквідності);
- аналіз необхідного приросту власного капіталу [5, с. 259].

Із позиції М.Г. Чумаченка аналіз балансу необхідно починати з експрес-аналізу, метою якого є поточна і достатньо швидка оцінка фінансового стану і динаміки розвитку підприємства. Експрес-аналіз проводиться в кілька етапів: підготовчий етап, попередній огляд бухгалтерської звітності, читання балансу. Мета першого етапу – переконатися в тому, що баланс готовий до читання. Для цього проводиться проста рахункова перевірка балансу за формальними ознаками і по суті. На другому етапі необхідно ознайомитися з примітками до звіту, оцінити тенденції основних показників діяльності, можливу якісну модифікацію в майбутньому фінансового стану підприємства. Третій етап, тобто читання балансу, – основний в експрес-аналізі. Він передбачає попереднє загальне ознайомлення з результатами роботи підприємства і його фінансовим станом безпосередньо за бухгалтерським балансом, а також розрахунок коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан підприємства. Після завершення загальної оцінки фінансового стану, крім зміни валюти балансу в цілому, здійснюється горизонтальний і вертикальний аналіз балансу [1, с. 209].

Т.Д. Косова також вважає, що першим напрямом розрахункового етапу проведення аналізу фінансового стану підприємства повинен бути експрес-аналіз, оскільки за його результатами можна зробити висновки про доцільність поглибленого аналізу фінансового стану. Зауважимо, що, крім експрес-аналізу та поглибленого аналізу фінансового стану, розрахунковий етап також може містити факторний аналіз та прогнозування. Перед цим етапом до методики аналізу включено організаційний етап, зміст якого полягає в постановці мети; визначенні напрямів і завдань аналізу фінансового стану; виборі, оцінці і моделюванні інформаційного забезпечення і методів проведення аналізу. На заключному етапі аналізу здійснюються узагальнююча оцінка поточного фінансового стану, надання рекомендацій, вибір форми оформлення і надання отриманих результатів аналізу [2, с. 237].

Слід зазначити, що розглянуті методичні підходи до аналізу фінансового стану на підставі аналізу балансу підприємства мають відмінності в послідовності проведення аналізу, за рівнем деталізації, оскільки залежать від суб'єктів аналізу (користувачів інформації), їх мети, а також факторів інформаційного, часо-

вого, методичного, кадрового та технічного забезпечення аналізу.

Враховуючи вплив різноманітних факторів на формування структури аналізу фінансового стану підприємства наведемо його основні напрями:

- загальна оцінка балансу підприємства, яка складається з експрес-аналізу, побудови та оцінки порівняльного аналітичного балансу;
- аналіз фінансової стійкості підприємства, який включає аналіз абсолютних і відносних показників;
- аналіз ліквідності і платоспроможності підприємства, що передбачає аналіз ліквідності балансу та оцінку коефіцієнтів ліквідності.

Найбільш раціональним є порівняльний аналітичний баланс, застосування якого дає змогу глибше і детальніше аналізувати показники балансу. Перевагами експрес-аналізу є відбір невеликої кількості найвагоміших і простих в обчисленні показників та постійне вивчення їх динаміки.

Фінансова стійкість підприємства визначається ступенем забезпеченості запасів і витрат джерелами їхнього формування, а також співвідношенням власних і позичкових коштів.

Аналіз ліквідності балансу полягає в порівнянні активів, згрупованих за ступенем зменшення ліквідності, з пасивами, згрупованими за ступенем збільшення строку їхнього платежу. Оцінка коефіцієнтів ліквідності полягає у зіставленні відображених у балансі оборотних активів, що мають різний рівень ліквідності, та поточних зобов'язань підприємства.

Отже, наведена методика аналізу фінансового стану представлена у вигляді певної послідовності одинорідних за змістом робіт, при цьому виокремлено основні напрями аналізу, які дають змогу систематизувати та оптимізувати методику, зменшити трудомісткість аналітичних робіт і підвищити очікуваний результат.

Висновки. Баланс дає можливість визначити склад та структуру майна підприємства, ліквідність та оборотність засобів, наявність власного та запозиченого капіталу, зміну дебіторської та кредиторської заборгованості та інші показники. Отримання такої інформації – необхідна умова для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, а також для оцінки ефективності майбутніх вкладень капіталу та ступеня фінансових ризиків.

Методика аналізу фінансового стану підприємства повинна відповідати принципам системності та комплексності й давати змогу дотримуватися чіткої логічної послідовності – від загального до конкретного, тобто від узагальненої оцінки окремих напрямків аналізу до часткових показників. Слід розглядати аналіз фінансового стану як одну з підсистем аналітичної функції управління, враховувати взаємозв'язок етапів аналізу фінансового стану з його метою і поставленими завданнями.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічний аналіз: [навч. посіб.] / М.А. Болюх, В.З. Бурчевський, М.І. Горбатов; за ред. акад. НАНУ, проф. М.Г. Чумаченка. – К.: КНЕУ, 2001. – 540 с.
2. Організація і методика економічного аналізу: [навч. посіб.] / Т.Д. Косова, П.М. Сухарев, Л.О. Ващенко [та ін.]. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 528 с.
3. Лахтіонова Л.А. Фінансовий аналіз суб'єктів господарювання: [монографія] / Л.А. Лахтіонова. – К.: КНЕУ, 2001. – 387с.
4. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»: Наказ Міністерства фінансів України № 73 від 07.02.2013, із наступними змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>.
5. Попович П.Я. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання: [підручник] / П.Я. Попович; 3-є вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2015. – 630 с.
6. Шеремет А.Д., Сайфулін Р.С. Методика фінансового аналізу / А.Д. Шеремет, Р.С. Сайфулін. – М.: ИНФРА-М, 1996 – 176 с.